

SYMPOZJA, ZJAZDY, KONFERENCJE, SPRAWOZDANIA NAUKOWE

Dzień Archiwisty, w latach 2019–2021

Dzień Archiwisty to nowe święto w kalendarzu, ustanowione w 2019 r. przez dr. Pawła Pietrzyka Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. Wybrana na tę okoliczność data 30 września, to dzień patrona archiwistów, św. Hieronima ze Strydonu. Celem tego pierwszego, nadzwyczajnego wydarzenia było uhonorowanie archiwistów, w tym również archiwistów rodzinnych, przez zaprezentowanie pracy z aktami, a także wyeksponowanie znaczenia archiwaliów dla nauki i kultury oraz całego społeczeństwa.

Dzień Archiwisty jest drugim świętem po Międzynarodowym Dniu Archiwów przypadającym 9 czerwca, obchodzonym od 2008 r., dotyczącym szeroko pojętych zagadnień profesji raczej mało znanej, ale potrzebnej do zachowania dziedzictwa narodowego. Miejmy nadzieję, że powołane święta przyczynią się do coraz większego rozpowszechnienia świadomości archiwistycznej w społeczności i dotarcia do tych, którym zależy na zachowaniu pamięci o ludziach i czasach minionych.

I Dzień Archiwisty

Uroczyste obchody I Dnia Archiwisty w Archiwum Państwowym w Poznaniu odbyły się, zgodnie z ogólnymi ustaleniami, 30 września 2019 r. Motywem przewodnim tego dnia stało się hasło: „Zostań rodzinnym archiwistą”, realizowane w ramach projektu *Archiwa Rodzinne Niepodległej*. Poznańscy archiwiści państwowi zorganizowali prelekcje i warsztaty genealogiczne, konserwatorskie, digitalizacyjne oraz archiwistyczne, wszystkie tematycznie powiązane z archiwami rodzinnymi.

W godzinach przedpołudniowych uczniowie klasy fotograficznej z Zespołu Szkół Zawodowych nr 1, znajdującej się przy ul. Św. Floriana w Poznaniu, wraz z nauczycielem mgr. Adamem Szukałą poznawali techniki skanowania archiwaliów rodzinnych w Pracowni Digitalizacji tegoż Archiwum.

Program głównej uroczystości rozpoczął się w południe. Henryk Krystek, Dyrektor Archiwum Państwowego w Poznaniu, omówił nowo ustanowiony Dzień Archiwisty oraz projekt *Archiwa Rodzinne Niepodległej*. Beata Karwalska, kustosz i koordynator projektu, przedstawiła informacje na temat punktów

konsultacyjnych ds. archiwów rodzinnych zorganizowanych w archiwach państwowych, zaprezentowała stronę internetową poświęconą tej koncepcji dostępną pod adresem: <https://archiwarodzinne.gov.pl/> oraz zaznajomiła zgromadzonych z elektronicznym poradnikiem poświęconym gromadzeniu i dbaniu o archiwalia rodzinne.

Po tym wprowadzeniu nastąpiła uroczysta chwila uhonorowania archiwistów rodzinnych dyplomem Ambasadorów Archiwów Rodzinnych. Mianowania otrzymali: Zbigniew Zimny, Profesor Stanisław Czekalski, Barbara Zwolińska, Bożena Elżbieta Kaczmarska, Piotr Guzik, Zenon Czypicki, Małgorzata Hoffmann, Jan Czyżewski, Bogdan Winowski, Karolina Skonieczna, Bogumiła Kupsch oraz Genowefa Wilandt. Do grona Ambasadorów wybrano ludzi, którzy przed oficjalnym pojawieniem się projektu *Archiwa Rodzinne Niepodległej* mieli świadomość wagi gromadzenia pamiątek po swoich przodkach i krewnych. Wśród Ambasadorów znaleźli się laureat ogólnopolskiego konkursu zorganizowanego przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych wraz z Programem Pierwszym Polskiego Radia w 2013 r. pod tytułem: „Zostań rodzinnym archiwistą!” i laureaci konkursów dla archiwistów rodzinnych organizowanych przez Archiwum Państwowe w Poznaniu w latach 2015, 2016 i 2018. Konkursy archiwum poznańskiego były adresowane do osób posiadających archiwa rodzinne, by podzielili się informacjami na temat swoich rodzinnych zbiorów i pochwalili się nimi oraz zaprezentowali najstarszy dokument, a w kolejnym roku najciekawszy zabytek, wraz z krótkim opisem informacyjnym. Ostatni konkurs odbył się w 100. rocznicę wybuchu powstania wielkopolskiego, dlatego dotyczył pamiątek przechowywanych w archiwach rodzinnych związanych z tym ważnym wydarzeniem w historii naszego regionu i kraju. W pierwszym konkursie wzięło udział szesnaście osób, w drugim jedenaście, a w trzecim pięć. Wśród Ambasadorów znaleźli się również darczyńcy własnych archiwów rodzinnych, które przekazali do zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu.

Następnie starszy kustosz Mariusz Jankowski przedstawił temat: *Ocalić od zapomnienia, czyli co warto wiedzieć o genealogii*. Prelegent omówił podstawowe zasady prowadzenia poszukiwań genealogicznych, które dopełnił charakterystyką zasadniczych źródeł archiwalnych niezbędnych do poznania historii przodków.

W zagadnienie *Zatrzymać czas, czyli co warto wiedzieć o skanowaniu* wprowadziła Małgorzata Kaczmarek, kierownik Pracowni Digitalizacji. Zademonstrowała uczestnikom techniki skanowania wykorzystywane do zabezpieczania bezcennych i unikatowych archiwaliów.

Dr Przemysław Wojciechowski, kierownik Pracowni Konserwacji Materiałów Archiwalnych, w wystąpieniu pod tytułem: *Czas robi swoje, czyli co warto wiedzieć o profilaktyce i konserwacji* zgłębił problematykę odpowiednich warunków, jakie trzeba stworzyć archiwaliom, by nie uległy zniszczeniu. Podał

również kilka cennych rad, jak w warunkach domowych ratować zniszczone dokumenty.

Uczestnicy I Dnia Archiwisty mieli okazję wejść do niedostępnych na co dzień magazynów archiwalnych. Elżbieta Rogal, kierownik Oddziału Gromadzenia i Opracowania Zasobu, wraz z Grażyną Zaliwską, starszą kustosz pracującą w tym samym oddziale, zorganizowały wycieczkę pod tytułem: *Serce Archiwum, czyli co warto wiedzieć o magazynach i źródłach archiwalnych*. Zaprowadziły gości do pomieszczeń, w których przechowywane są źródła archiwalne do badań genealogicznych, oraz zaprezentowały archiwa rodzinne i spuścizny znajdujące się w zasobie Archiwum Państwowego w Poznaniu.

Ostatnim punktem programu uroczystego dnia w Archiwum Państwowym w Poznaniu były warsztaty poprowadzone przez Beatę Karwalską, konsultanta ds. archiwów rodzinnych, na temat: *Kufry wspomnień, czyli co warto wiedzieć o przechowywaniu archiwaliów domowych*. Szkolenie dotyczyło sposobów konfekcjonowania archiwaliów znajdujących się w archiwach rodzinnych. Zademonstrowane zostały przykładowe i profesjonalne opakowania, ze wskazaniem tych, które najbardziej nadają się do długotrwałego przechowywania dokumentów i fotografii.

Zorganizowany w ramach projektu *Archiwa Rodzinne Niepodległej* w Archiwum Państwowym w Poznaniu I Dzień Archiwisty cieszył się dużym zainteresowaniem. Łącznie uczestniczyło w nim ok. 70 osób, w tym jedna klasa ze szkoły średniej licząca 24 uczniów.

Mimo bogatego i wielogodzinnego programu obchodów większość uczestników cierpliwie wytrzymała do końca. Pytania zadawane przez gości biorących udział w wydarzeniu wskazywały na wielkie zaangażowanie, a przede wszystkim na potrzebę częstego przeprowadzania prelekcji i warsztatów na tematy związane z archiwami rodzinnymi.

II Dzień Archiwisty

Drugi Dzień Archiwisty przyszło organizować Archiwum Państwowemu w Poznaniu w szczególnym czasie, jakim była sytuacja epidemiologiczna w kraju. Ze względu na te uwarunkowania zewnętrzne została przygotowana we współpracy z Fundacją TRES wystawa plenerowa: „Niezwyczajni od pokoleń. Rodzina Czekalskich w służbie Ojczyźnie”. Wystawa ta była formą podziękowania dla Darczyńcy Profesora Stanisława Czekalskiego, który w 2014 r. przekazał do zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu rodzinne archiwum oraz swoją spuściznę. Ekspozycja miała stać się przykładem, a zarazem zachętą dla wszystkich zainteresowanych tworzeniem archiwów rodzinnych. Jednocześnie wystawa wpisywała się w upamiętnienie setnej

rocznicy wojny polsko-bolszewickiej, ponieważ Ojciec Profesora Stanisława Czekalskiego, Józef Stanisław Czekalski, brał w niej udział, co potwierdzały również zachowane dokumenty w archiwum prywatnym. Na szczególną uwagę zasługują listy pisane przez Józefa Stanisława z frontu do swojej Matki, Nimfy Józefy Czekalskiej, które ona skrupulatnie przechowywała i które do momentu przekazania do zasobu archiwum były razem z Rodziną.

Uroczyste otwarcie wystawy odbyło się 2 października 2020 r. przed budynkiem Archiwum Państwowego w Poznaniu, przy ulicy 23 Lutego 41/43.

Celem wystawy było przedstawienie historii oraz działalności edukacyjnej, zawodowej i patriotycznej Rodziny Czekalskich na podstawie zachowanego archiwum rodzinnego, znajdującego się w zasobie Archiwum Państwowego w Poznaniu. Ekspozycja obejmowała 12 plansz, ukazujących Darczyńcę Profesora Stanisława Czekalskiego wraz z Jego Dziadkami, Apolinarym Antonim Józefem Czekalskim i Nimfą Józefą z Zawadzkiej Czekalską oraz Rodzicami Józefem Stanisławem Czekalskim i Anną z Gadomskich Czekalską.

Stanisław Czekalski jest profesorem nauk medycznych, nefrologiem; był kierownikiem Kliniki Nefrologii, Transplantologii i Chorób Wewnętrznych Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu.

Józef Stanisław Czekalski, Ojciec prof. Stanisława Czekalskiego, był również naukowcem i nauczycielem akademickim, profesorem i kierownikiem Katedry Geografii Uniwersytetu Poznańskiego (później Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). W latach 1925–1928 prowadził badania w Afryce Północnej oraz wykłady na uniwersytetach we Francji. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, za co został odznaczony Medalem Niepodległości. W okresie okupacji hitlerowskiej był wykładowcą tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich.

Anna z Gadomskich Czekalska, Matka prof. Stanisława Czekalskiego, była doktorem geologii, naukowcem i nauczycielką akademicką, kierownikiem Katedry Geologii na Uniwersytecie Poznańskim (i UAM). W czasie drugiej wojny światowej prowadziła wykłady i seminaria na tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich. Równocześnie kierowała punktem rozdziału prasy konspiracyjnej dla kolporterów oraz ochraniała posiedzenia Tajnej Organizacji Nauczycielskiej i Armii Krajowej.

Apolinary Antoni Józef Czekalski, Dziadek prof. Stanisława Czekalskiego, z wykształcenia był prawnikiem. Pracował jako adwokat przysięgły. Z pasji był literatem i poetą. W 1887 r. ukazał się zbiór jego poezji pt.: *W kajdanach*. Zajmował się też tłumaczeniami literatury obcojęzycznej. W latach 90. XIX w. przetłumaczył *Księgę puszczy* i *Drugą księgę puszczy* Rudyarda Kiplinga, wydane kolejno w 1900 i 1902 r. To tłumaczenie uznawane jest do dziś za najlepsze z istniejących i zalecane jako lektura szkolna. Apolinary Antoni Józef Czekalski za działalność niepodległościową został zesłany wraz z rodziną w głąb Rosji.

Nimfa Józefa z Zawadzkich Czekalska, Babcia prof. Stanisława Czekalskiego, była nauczycielką i działaczką niepodległościową. Za przewożenie nielegalnych czasopism i książek została skazana na zesłanie pod jawny dozór policji. Zesłanie dzieliła razem z mężem Apolinarem Antonim Józefem Czekalskim i dziećmi. Po śmierci męża ponownie aresztowana i internowana za nauczanie języka polskiego.

Na planszach można było zobaczyć kopie unikatowych dokumentów pokazujących wykształcenie i pracę zawodową członków Rodziny. Pojawiły się również materiały potwierdzające ich twórczość i pasje oraz dowody świadczące o ich działalności niepodległościowej, a także dokumenty i listy mówiące o zsyłce w głąb Rosji Apolinarego Józefa i Nimfy Józefy Czekalskich wraz z dziećmi oraz o udziale w wojnie polsko-bolszewickiej Józefa Stanisława Czekalskiego. Mimo trudnych dziejów Rodziny wszystkie wydarzenia uzupełniały fotografie z tamtych lat.

Plansze wystawy plenerowej oraz film, na którym można obejrzyć i posłuchać wspomnień Profesora Stanisława Czekalskiego, są dostępne na stronie Archiwum www.poznan.ap.gov.pl w zakładce: Edukacja – Wystawy wirtualne.

Uroczystemu otwarciu wystawy plenerowej pt.: „Niezwykli od pokoleń. Rodzina Czekalskich w służbie Ojczyźnie” towarzyszył wernisaż. Ze względu na obowiązywanie zasad reżimu sanitarnego mogła w nim wziąć udział ograniczona liczba uczestników. Wśród zaproszonych Gości byli członkowie Rodziny Czekalskich oraz Ich Przyjaciele.

III Dzień Archiwisty

30 września 2021 r. odbył się III Dzień Archiwisty, tym razem uroczystości miały miejsce w siedzibie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Ze względu na zagrożenie koronawirusem w spotkaniu mogła uczestniczyć mniejsza z możliwych liczba osób, ale spotkanie było również transmitowane na żywo na kanale Archiwum Państwowego w Poznaniu. Program obchodów został tak skonstruowany, aby pokazać różne oblicza działalności archiwistycznej. Zatem odbyła się promocja książki o wybitnym archiwście Profesorze Kazimierzu Kaczmarczyku, przedstawiona została praca z archiwaliami w niestandardowy i zarazem szerszy sposób oraz tradycyjnie, jak co roku, nie zabrakło zagadnień związanych z archiwami rodzinnymi.

Po słowie wstępnym wygłoszonym przez Henryka Krystka, Dyrektora Archiwum Państwowego w Poznaniu, wystąpił dr Jarosław Matysiak, kierownik Archiwum Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddział

w Poznaniu. Wnikliwie oraz wyczerpująco przedstawił osobę Profesora Kazimierza Kaczmarczyka, jego życiorys, dorobek zawodowy i naukowy oraz wpływ na archiwa historyczne. Referenta wspomagała prezentacja multimedialna, na której uczestnicy spotkania mogli zobaczyć kopie dokumentów oraz fotografie ze spuścizny Profesora. Dr Jarosław Matysiak poświęcił kilka lat na badania materiałów źródłowych przechowywanych w instytucjach polskich i zagranicznych, a także dotarł do dokumentów rodzinnych. W efekcie intensywnej i skrupulatnej kwerendy powstała bogata biografia Profesora Kazimierza Kaczmarczyka, która jednocześnie stała się rozprawą doktorską dr. Matysiaka. Natomiast dziesięć lat po obronie praca ta doczekała się pięknego wydawnictwa książkowego pt. *Kazimierz Kaczmarczyk (1878–1966). Archiwista i historyk*.

Spotkaniu autorskiemu towarzyszyła okolicznościowa wystawa, prezentująca dokumenty ze spuścizny Profesora Kazimierza Kaczmarczyka. W trakcie przerwy w spotkaniu można było się z nią zapoznać, porozmawiać oraz poprosić dr. Jarosława Matysiaka o podpisanie książki, ponieważ wśród obecnych znaleźli się chętni, którzy zapragnęli mieć swoje egzemplarze z dedykacją autora.

Następnie Adam Kozak z Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Wielkopolski Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk i Jakub Łukaszewski z Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu wygłosili wspólnie wykład pt.: „Skarby w makulaturze. «Reguła pasterska» Grzegorza Wielkiego z końca XI wieku i inne fragmenty średniowiecznych rękopisów pergaminowych w oprawach ksiąg miejskich Krzywina”. Panowie w efektywny i pasjonujący sposób opowiedzieli o swojej pracy badawczej, w której zajmują się również fragmentologią, czyli wydobywaniem ze źródeł archiwalnych innych informacji poza zasadniczymi, które wcześniej nie zostały odczytane, ponieważ nie wchodziły w merytoryczny zakres zawartych w nich wiadomości. Referenci wykorzystują w tym celu materiały wcześniej odrzucone i spożytkowane do oprawy później wytworzonych materiałów archiwalnych, które znajdują się np. w wyklejkach okładek. W bardzo szczegółowy sposób i z niezwykłą pasją Adam Kozak i Jakub Łukaszewski opowiedzieli i zaprezentowali swoje odkrycia dokonane w dziesięciu krzywińskich księgach przechowywanych w zespole: *Akta miasta Krzywiń* w Archiwum Państwowym w Poznaniu.

Na koniec III Dnia Archiwisty została przewidziana premierowa emisja filmu pt.: „Jak zostać archiwistą rodzinnym?”. Przed pokazem kilka słów powiedziec mieli pomysłodawcy i twórcy inscenizacji: Beata Karwalska z Archiwum Państwowego w Poznaniu oraz Wojciech Olejniczak, Prezes Fundacji TRES. Jednakże ten ostatni z przyczyn niezależnych od siebie nie mógł dotrzeć na spotkanie, w związku z czym Beata Karwalska, jako konsultant ds. archiwów rodzinnych w poznańskim Archiwum, w skrótovej formie omówiła projekt *Archiwa Rodzinne Niepodległej* w archiwach państwowych,

wy tłumaczyła, dlaczego warto gromadzić dokumenty i tworzyć swoje własne archiwum rodzinne oraz próbowała uwrażliwić zgromadzonych na zebranie i otoczenie opieką papierowych archiwaliów, które coraz bardziej są wypierane przez materiały i dokumenty elektroniczne.

Po tym wprowadzeniu zgromadzeni obejrzeli instruktażowy film na temat metod wybierania dokumentów do trwałego przechowywania w archiwum rodzinnym i stworzenia im odpowiednich warunków. Film „Jak zostać archiwistą rodzinnym?” został bardzo pozytywnie przyjęty przez uczestników III Dnia Archiwisty.

Beata Karwalska
(Archiwum Państwowe w Poznaniu)